

PEPALI PAGESANGAN TIYANG JAWI WONTEN ING DESA NUNGKULAN KECAMATAN GIRIMARTO KABUPATEN WONOGIRI

PEPALI OF LIFE JAVANESE PEOPLE AT NUNGKULAN VILLAGE GIRIMARTO SUB DISTRICT WONOGIRI REGENCY

Dening: Andrian Yournanta Ullin Nuha, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhahi ancas kangge ngandharaken (1) mula bukanipun pepali pagesangan tiyang jawi wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri, (2) jenising pepali wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri, (3) paedahipun pepali tumrap pagesangan tiyang jawi ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri. Panaliten menika migunaaken panaliten *kualitatif naturalistik*. Cara ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken data inggih menika kanthi *observasi*, wawancara, saha dokumentasi. Pirantining ingkang dipunginakaken kangge pangempalan data inggih menika panaliti piyambak ingkang kabiyantu cathetan wawancara, cathetan observasi, cathetan lapangan, *tape recorder*, saha *kamera*. Cara ingkang dipunginakaken kangge ngesahaken data inggih menika kanthi triangulasi sumber saha metode. Wondene nganalisis data, cara ingkang dipunginakaken inggih menika ngginakaken analisis induktif. Asiling panaliten ngandharaken bilih (1) mila bukaning pepali wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri menika awit saking cariyosipun Kyai Ngendran ingkang nandang kapitunan jaran sembrani amargi dipun blithuk ngagem jinewer, (2) wujuding pepali wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri menika wonten 3 inggih menika (a) boten pareng ngadhahi jaran sembrani, (b) boten pareng lelungan ing dinten setu paing, (c) boten pareng ngunjuk jinewer, (3) paedah saking pepali menika supados masyarakat panyengkuyung menika tebih saking tumindak ingkang boten sae, paring kaslametan saha kesarasan tumrap masyarakat ingkang ngugemi, saha kagem ngelestunaken budaya. Masyarakat Desa Nungkulan wonten ingkang pitados saha wonten ingkang boten pitados babagan pepali menika. Wonten manekawarna sebab ingkang mangribawani pamanggihipun masyarakat tumrap pepali pagesangan in Desa Nungkulan. Jaman ingkang langkung majeng, nem-neman ingkang langkung pitados babagan ingkang tinemu nalar, saha pendidikan ingkang dadosaken siswa mikir kanthi cara nalar dados salah satunggaling sebab ingkang dadosaken masyarakat boten pitados babagan pepali pagesangan wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri.

Pamijining tembung : *pepali, pagesangan, tiyang jawi*

Abstrack

The research aimed to know (1) origin of Pepali Javanese people at Nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency (2) type of pepali at Nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency (3) benefits of pepali at Nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency. The research included qualitative naturalistic. The data was obtained from observation, interview, and documentation. The tool used in this research is the researcher himself, interview notes, observation notes, field notes, tape recorder, camera. Data analysis technique use inductif. Validating the data was done by triangulation of sources and methods. The results of this research suggest that (1) the origin of pepali at nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency from the story kyai ngendran who lost the horse for being cheated by liquor, (2) type of pepali at Nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency is 3 namely (a) can not have a horse (b) can not go on setu paing (c) can not drink liquor. The benefit of the present is that the society is far from bad behavior, provide safety and health to believing people, and the benefits of pepali preserving the culture. Some believe and some do not believe in the pepali. There are various reasons that affect people's thinking about the pepali. The more advanced age, the more believing youth of something rational, and the advanced level of education is the reason why many people do not believe in the Pepali at Nungkulan village, Girimarto sub district, Wonogiri regency.

PURWAKA

Mitos mijil saking warisanipun leluhur ingkang ngrembaka kanthi cara turun-temurun ing masyarakat. Mitos dados kapitadosanipun masyarakat ingkang sakral amargi mitos menika menawi dipunlampahaken saged ndadosaken tiyang tebih saking kacilakan. lajeng menawi boten dipunlampahaken saged ndadosaken kacilakan tumrap pagesangan wonten ing alam donya. Ngrembaka kanthi cara lisan dadosaken mitos menika wonten maneka warna *versi*. Menika sampun dados titikanipun mitos ananging wonten ugi mintos ingkang boten gadhahi *versi* sanesipun, sedaya menika gumantung kados pundi cara masyarakat menika anggenipun nampi *informasi* saking tiyang sanesipun babagan mitos menika..

Pepali dados salah satunggaling adat istiadat ingkang taksih ngrembaka dumugi sakmenika. Sedaya menika boten uwal saking masyarakat panyangkuyung ingkang taksih ngelestunaken warisan leluhur. Pepali menika ngnggadahi dayapangaribawa tumrap pagesangan masyarakat jawi ingkang taksih ngrembaka dumugi sakmenika. Pepali pagesangan wonten ing desa Nungkulan menika kalebet mitos. Mitos ingkang awujud pepali menika dados salah satunggaling paugeran wonten ing masyarakat desa Nungkulan ingkang taksih lestun dumugi sakmenika. Sakperangan masyarakat menika taksih ajrih menawi badhe nerak pepali menika awit saking maneka warni musibah ingkang saged dipunpanggihi menawi nerak pepali menika. Sejatosipun pepali menika dadosaken lampahing pagesangan ingkang ayem, tentrem lan tebih saking rubeda. Kapitadosan menika saged

dipuntingali saking kawontena pepali wonten ing desa Nungkulan, Kecamatan Girimarto, Kabupaten Wonogiri ingkang taksih ngrembaka dumugi sakmenika.

Wonten ing Desa Nungkulan, Kecamatan Girimarto, Kabupaten Wonogiri menika ngnggadahi pepali ingkang gayut kalian pagesangan. Pepali menika dipunjurung kaian carios rakyat ingkang dipunpitadosi minangka cikal bakal wontenipun pepali wonten ing Desa Nungkulan kasebut. Pepali menika taksih sami dipunugemi dumugi sakmenika awit pepali menika nggadahi paedah kagem masyarakat panyangkuyung. Paedah menika saged awujud keselamatan, keserasan ananging menawi pepali menika dipunlerak utawi boten dipunugemi dening masyarakat panyangkuyung utawi tiyang tartamtu, pramila masyarakat menika saged pikantuk musibah utawi kacilakan ingkang manekawarna. Sanesipun menika pepali menika minangka peranganipun saking kabudayan, kabudayan menika dados simbol utawi titikipun masyarakat tartamtu pramila pepali menika kedah dipunlestunaken supados masyarakat menika boten ical saking kabudayanipun piyambak.

Pepali menika minangka kapitadosan masyarakat ingkang gayut kalian pagesangan ingkang ngrembaka mawi cara *lisan* utawi turun temurun. Jenising pepali menika maneka warni, wonten ingkang tinemu nalar sarta wonten ugi ingkang boten tinemu nalar. Bab menika narik kawigatosanipun panaliti kangge neliti bab pepali wonten ing desa Nungkulan, Kecamatan Girimarto, Pepali menika narik kawigatosan amargi saged dipun teliti mawi madosi kasnyatan

sakingkawontenanipun pepali menika ingkang sakperangan boten tinemu nalar. Narasumber dipun pendet saking masyarakat Desa Nungkulan, Kecamatan Girimarto, Kabupaten Wonogiri ingkang gayut kaliyan pepali menika. Desa Nungkulang dados *objeng* gegulang ilmiah ingkang narik kawigatosan wonten ing panaliten kanthi irah – irahan Pepali Pagesangan Tiyang Jawi Wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan girimarto Kabupaten wonogiri,

GEGERAN TEORI

Folklor inggih menika kabudayan wonten ing satunggaling kelompok ingkang nggadahi titikan *fisik, social* lan budaya ingkang boten jelas pangriptanipun lan dipunlampaaken turun – temurun mawi cara lisan ugi saget mawi seratan. Gayutanipun kalih menika, pepali wonten ing Desa Nungkulan menika dipunwarisaken turun – temurun mawi cara lisan amargi pepali menika ngrembaka kanthi pangandikanipun tiyang sepuh tumrap putrawayahipun. Pramila tiyang ingkng mangertos babagan pepali menika namung masyarakat desa Nungkulan ananging sakperangan masyarakat sanesipun ugi mangertosi pepali menika amargi saking cariyos sederek – sederekipun. Wonten ing jaman sakmenika sampun wonten ingkang mawi seratan ing internet. Dados, pepali menika saged ngrembaka dumugi wewengkon sanesipun amargi cara menika langkung cepet lan wewengkonipun boten winates ateges boten namung wonten ing masyarakat desa nungkulan ananging sedaya masyarakat indonsia saged mangartosi pepali wonten ing Desa Nungkulan menika.

Supados saged mbedakaken foklor kalian kabudayan sanesipun perlu dipum mangartosi

titikanipun. Titikan foklor miturut Danandjaya (1984 : 3-4) inggih menika :

1. Dipunwarisaken kanthi cara lisan saking generasi satunggal dumugi generasi saklajengipun
2. Ngrembaka wonten ing masyarakat panyengkuyung, nggadahi wujud ingkang ajek lan mbetahaken wedal ingkang dangu.
3. *Folklor* menika ngnggadahi mapinten – pinten *versi* awit saking ngrembaka kantihi cara lisan ndadosaken panampinipun tiyang satunggal kalian tiyang sanesipun boten sami ananging dasaripun *folklor* menika boten ewah.
4. Asipat *anonim*, inggih menika panganggitipun *folklor* menika boten dipunmangartosi.
5. Lumrahipun ngnggadahi pola – pola tartamtu
6. Foklor gadah paedah wonten pagesangan masyarakat panyengkuyung kadosta piranti pendidikan
7. Asipat *pralogis*, inggih menika ngnggadahi nalar ingkang boten umum
8. *Folklor* menika dados kagunganipun masyarakat panyangkuyung kanthi *kolektif*.
9. Foklor lumrahipun nggadahi sipat lugu saenggo katingalipun langkung kasar

Menawi dipuntingali saking jenisipun miturut Jan Harold Brunvand (Danandjaya,1984:21) ngandharaken bilih *folklor* menika kaperang dados tiga, inggih menika:

1. *Folklor* lisan ingkang sakestu lisan. Inggih kalebu *folklor* lisan inggih menika (a) bahasa rakyat kadosdene logat, sesulih, pangkat tradisional, lan *title kebangsawanan*; (b) pocapan tradisional kadosdene paribasan,

pepatah lan *pameo*; (c) pitakenan tradisional kadosdene *teka – teki*; (d) geguritan rakyat kadosdene, parikan, *gurindam* lan *syair*.

2. Foklor sakperangan lisan inggih menika *folklore* ingkang nggadahi unsur lisan lan sanes lisan. Tuladhanipun kapitadosan masyarakat ingkang asring dipunsebut takhayul ingkang kadadosan saking pangandikan ingkang asipat lisan dipunlajengaken mawi gerak *isyarat* ingkang ngnggadahi makna ghaib. Kadosdene tandha salib dening tiyang Kristen ingkang ngnggadahi kapitadosan bilih tandha salib menika saged njagi raga sakinging makhluk alus.
3. *Folklor* sanes lisan inggih menika *folklor* ingkang wujudipun sanes lisan, sanajan cara anggenipun damel mawi lisan. *Folklor* sanes lisan menika kaperang dados kalih inggih menika; (a) *material* kadosdene *arsitektur* rakyat (wujud bangunan griya, lumbung pari), *kerajinan* tangan, ageman ubarampe adat, dedaharan lan unjukan, jamu; (b) sanes *material* kadosdene gerak *isyarat* tradisional, piranti *komunikasi* rakyat (kentongan, gendang) lan piranti *musik* tradisional..

Miturut Minsarwati (2002:18) ngandharaken bilih mitos menika kadadosan wontin ing jaman rumiyen ingkang ngnggadahi arti saha paedah kangge pagesangan ing jaman sakmenika dumugi jaman saklajengipun. Jumbuh kalian pamanggih menika pepali wonten ing desa Nungkulan menika tuwuh saking kadadosan saking jaman rumiyen ingkang ngnggadahi paedah saengga pepali

menika taksih ngerembaka dumugi jaman sakmenika.

Eliade (Minsarwati, 2002:27), ngandharaken bilih mitos menika *penampilan penciptaan*, wontenipun carios ngengingi kadospundi Mula bukanipu satunggaling kadadosan. Mitos menika ngandelaken ngelmu *ontology* saha ngandharaken *realitas* minangka kasunyatan ingkang suci, lan kesucian menika kasunyatan ingkang agung.

Van Ball (Minsarwati, 2002:35), ngandharaken bilih mitos menika minangka cariyos wonten ing salebeting kerangka religi. Kwruh babagan mitos menika minangka cara anggenipun ngrawuhaken Ingkang Kudus, Ingkang Ilahi mawi paugeran lan basa *simbolik*. Mawi *mitologi* saged pikantuk *kerangka acuan* ingkang saged maringi pengalaman anggenipun bebrayan, mawi *kerangka acuan* menika manungsa saged nata pagesangipun kanti ayam.

Endraswara (2010:91) ngandaraken bilih mitos menika saged ngindakaken kapitadosan manungsa tumrap Sang Khalik. Mitos saged nuwuhaken takhayul ingkang ngayawara anangi ugi saged maringi pangartosan ingkang saget tinemu nalar. Babagan menika sami kaliyan mitos pepali wonten ing Desa Nungkulan. Jenisisng pepali wonten ing Desa Nungkulan menika wonten ingkang saged tinemu nalar sarta ugi wonten ingkang boten sagetd tinemu nalar. Wonten masyarakat inking ngugemi kapitadosan babagan pepali menika sarta wonten ugi masyarakat ingkang boteten ngugemi. Sedaya kalawau gumantung piambakipun ingkang baku pepali menika lumrahipun minangka pamelang leluhur tumrap putrwayahipun supados boten

nglampahaken menapa ingkang dipun larang supados slamet wonten ing alam donya.

Saking andharan kalawau ingkang dipunwastani mitos menika kadadosan wonten ing jaman rumiyen ingkang nyariosaken Mula bukanipu kapitadosan masyarakat ingkang asipat religi. Mitos boten namong ngamot babagan ingkang asipat takhayul ananging mitos ugi saget maringi pangartosan ingkang saged tinemu nalar. Mitos menika dados paugeran masyarakat ingkang taksih nyengkuyung supados gesang wonten ing alamdonya menika tansah ayem lan tentrem. Kasunyatanipun wonten sakperangan masyarakat ingkang taksih sami pitados mitos ananging boten sekedik ugi masyarakat ingkang sampun boten pitados mitos

Miturut Endraswara (2006:176) pepali inggi menika kadadosan wonten ing jaman rumiyen ingkang boten sae ingkang nggadahi ancas supados *pengalaman* wonten ing jaman rumiyen menika boten dipunambali kaliyan putra wayahipun. Miturut poerwadarminto (1939: 459) pepali inggih menika larangan saking tiyang sepuh turun – temurun. Tembung pepali menika asalipun saking tembung pali ingkang ngnggadahi teges larangan. Pramila pepali menika asring dipunsebat larangan. Prabowo (2004:3) ugi ngandharaken bilih pepali menika piwulang luhur ingkang asipat sakral supados pepali menika dipunugemi dening masyarakat panyengkuyung. Dados pepali menika warisan saking leluhur inking awujud wejangan utawi larangan kagem putrawayahipun supados putrawayahipun boten ngambali menapa ingkang sampun dipuntindakaken dening panganggit pepali

ingkang ndadosaken kacilakan tumrap panganggiti pepali menika.

Pepali saged awujud pocapan sarta saged awujud tetumindakan. Pepali ingkang awujud pocapan inggih menika larangan mocapaken tembung – tembung tartamtu ingkang lumrahipun kawontenan pepali menika wonten ing papan ingkang dipunsakralaken, angker, lan papan ingkang penting. Pepali ingkang awujud tetumindakan inggih menika larangan kangge nglampahaken satungaling tumindak tartamtu, tuladhanipun larangan tetindakan wonten ning dina setu pahing. Jumbuh kaliyan andharan menika pepali wonten ing Desa Nungkulan menika kalebu pepali ingkang awujud tumindakan amargi pepali menika Paring larangan dumateng masyarakat ingkang awujud tumindakan tartamtu.

Miturut Darmasugita (1962:43) Jenisipun pepali menika wonten kalih inggih menika pepali ingkang dipuntoaken dumateng putrawayahipun saha pepali ingkang katujokaken dumateng masyarakat umum. Jumbuh kaliyan andharan menika pepali wonten ing Desa Nungkulan Menika kalebu pepali ingkang katujokaken dhumateng putrawayahipun amargi pepali menika dipunwarisaken dening masyarakat Desa Nungkulan kanthi turun-temurun. Mula bukanipu pepali menika saking cariyosipun salahsatungaling Abdi Dalem kraton Surakarta ingkang asmanipun Kyai Ngendran. Wontenipun pepali menika ndadosaken masyarakat ngatos-atos tumrap menapa ingang badhe dipuntindakaken supados boten nerak pepali menika. Amargi menawi nerak pepali menika saged nemahi kacilakan tumrap tiyang ingkang nerak. Sejatosisipun pepali menika ngandharaken bab bab

ingkang sae lan migunani tumrap masyarakat panyangkuyung, namung kadang-kala wonten sakperangan saking peranganipun pepali menika ingkang boten tinemu nalar ananging sedaya wau dados kapitadosanipun masyarakat panyengkuyung bilih pepali menika babagan ingkang sakral lan kedah dipunugemi

Sedaya pepali menika kedah dipunlampahaken amargi miturut kapitadosan masyarakat, pepali menika menawi boten dipunlampahaken saged nuwuhaken kacilakan. Wonten ing salebeting pepali menika ngemot nilai – nilai ingkang luhur ingkang ndadosaken masyarkat panyangkuyung tansah eling lan waspada. Pepali saged dados paugeran tumrap tiyang ingkang pitados babagan pepali ananging pepali ugi saged dados bab ingkang sepele lan boten wonten paedahipun tumrap tiyang ingkang boten pitados babagan pepali menika. Sanesipun menika pepali menika minangka peranganipun kabudayan saengga masyarakat kedah ngelestantunakn dumugi putrawayahipun supados pepali menika boten ical.

CARA PANALITEN

Panaliten Kebudayaan kanthi irah – irahan Pepali Wonten ing Pagesangan tiyang Jawi Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri menika migunaaken panaliten *kualitatif*. Panaliten *kualitatif* inggih menika panaliten ingkang mujudaken *data deskriptif* arupi tembung - tembung saking *obyek* ingkang dipunteliti (Moleong,2002:3). Dados, ingkang dipunlampahaken panaliti wonten ing panaiten *kualitatif* inggih menika paring suka kwruh saking fenomena ingkang dipunteliti kathi cara deskriptif.

Naturalistik inggih menika metode panaliten ingkang nggadahi sifat *natural*, menapa wontenipun tanpa *rekayasa* (Nasution, 2003: 18). Pramila panaliten menika kalampahaken kanthi menapawontenipu tanpa dipunowahi. Sedaya data ingkang sampun dipun kempalaken menika kaandharaken kanthi cara *dekriptif* jumbuh kaliyan kasynyanipun.

Dados Panaliten *kualitatif naturalistik* inggih menika panaliten ingkang tanpa rekayasa ingkang awujud data deskriptif arupi tembung – tembung.

Panaliten menika badhe katidakaken wonten ing Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri. Wedal anggenipun nglampahaken panaliten menika dipun jumbuhaken kaliyan narasumber awit kesibukan narasumber ingkang boten sami.

Sumber data panaliten menika saking katranganipun masyarakat Desa Nungkulan ingkang takseh nglampahaken pepali dumugi sakmenika. Saking jumlah masyarakat ingkang ageng lajeng dipun temtokaken narasumber ingkang ngnggadahi sarat narasumber ingkang sae inggih menika.

1. Sesepuh desa
2. Pamong desa
3. Juru kunci makam
4. Masyarakat

Sumber data utawi informan ing nginggil menika sampun jumbuh kaliyan sarat informan. Informan menika kedah taksih nglampahaken pepali, yuswanipun sampun diwasa, sehat jasmani saha rohani, ngnggadahi sifat netral, tokoh masyarakat lan ngnggadahi kwruh babagan pepali wonten ing Dusun Nungkulan.

Cara panaliti anggenipun pados data wonten ing panaliten menika dipunlampahaken kanthi cara langsung wonten ing masyarakat, panaliti ugi kedah pinter berbaur utawi serawung kaliyan masyarakat supados anggenipun pados data menika saged maksimal. Jumbuk kaliyan menapa ingkang dipunandharaken Endraswara (2003:60) bilih silahturahmi kaliyan *subyek* panaliten menika awrat sanget. Amargi menawi *folklor* ingkang dipunteliti menika gayut kaliyan kapitadosan ingkang sipatipun rahasia menika boten saged kaungkap kanthi maksimal. Saengga silahturahmi kaliyan *subyek* panaliti menika awrat sanget amargi silahturahmi kaliyan *subyek* panaliten menika nemtokaken hasiling panaliten. Saksampunipun panaliti wonten ing masyarakat salajengipun *teknik* ingkang dipunginaaken kangge pados data inggih menika mawi Observasi, Wawancara saha Dokumentasi.

Kangge nglampahaken panaliten menika panaliti dados *instrument ingkang* paling wigati. Amargi panaliten *naturalistic* menika panaliten ingkang ngandharaken fenomena budaya wonten ing daera tartamtu. Panaliten *naturalistic* panaliten ingkang *mendeskripsikan fenomena* kabudayan pramila Panaliti kedah *menyesuaikan* tumrap fenomena budaya wonten ing satunggaling daerah. Panaliti ingkang damel rencana, pados data, ngempalaken data, nganalisis, nafsiraken saha ingkang damel laporan asiling panaliten. Piranti sanesipun ingkang dipunbetahaken inggih menika piranti – piranti ingkang saged mbiyantu panaliti anggenipun pados data. Piranti – piranti menika antawisipun cathetan wawancara, cathetan observasi, cathetan lapangan, tape recorder, lan kamera.

Analisis data dipunlampahaken saksampunipun data saking *panaliten* wonten ing lapangan menika sampun kakempalaken. Data ingkang sampun dikempalaken kalawau salajengipun dipunanalisis mawi cara induktif. Ingkang dipunwastani *indujtif* inggih menika *analisis data* kanthi *spesifik* dados *unit – unit* ingkang saklajengipun dipunkelompokaken mawi *kategorisasi* (Muhadjir,2000:149). Analisis induktif ngnggadahi ancas supados data ingkang sampun dipunkempalaken menika dados langkung jelas. Lajeng ingkang dipunwastani *kategorisasi* inggih menika upaya panaliti anggenipun mantha – mantha unit data supados langkung jelas (Endraswara,2003:215).

Dados cara analisis data wonten ing panaliten minika kaping setunggal inggih menika *inventarisasi* utawi ngempalaken sedaya data saking asilipun *observasi*. Ingkang nomer kalih inggih menika *Klasifikasi* utawi *pengelompokan data* saking asilipun wawancara. Ingkang pungkasan inggih menika inferensi utawi damel dudutan saking asiling *interpretasi* ingkang sampun kalampahaken.

Ngesahaken data dipunagem kangge nyocokaken leres manapa botenipun data menika wonten salebeting panaliten. Cara anggenipun ngesahaken data wonten ing panaliten menika migunaaken *triangulasi*. Miturut Endraswara (2011:107), ingkang dipunwastani *triangulasi* inggih menika upaya *klarifikasi* data mawi manekawarna sumber. *Triangulasi* dipunlampahi mawi pados data sanes minangka *pembanding*.

Triangulasi ingkang kaginaaken wonteni ing panaliten menika migunaaken *triangulasi sumber* lan *metode*. Miturut Endraswara

(2006:110) *triangulasi sumber* inggih menika pados data saking mapinten-pinten sumber ingkang gegayutan kaliyan *obyek kajian*. *Triangulasi sumber* menika dipunlampahaken kanthi pados data tambahan saking *informan* sanesipun kangge mangartosi menapa mawon *informasi* ingkang sami kanthi cara mbandingaken data saking *informan* kaliyan data saking masyarakat umum.

ASILING PANALITEN

Desa Nungkulan inggih menikia desa inggak kalebu wewengkon kecamatan Girimarto kabupaten wonogiri. Watesan sisih ler saing Desa Nungkulan inggih menika Desa Gemawang Kecamatan Girimarto, lajeng ingkang sisih wetan menika Desa Giriyasa Kecamatan Jatipurno, lajeng ingkang sisih kidul menika Desa Jatinom Kecamatan Sidoharjo, ningkang pungkasan sisih kilen inggih menika Desa Jendi Kecamatan Girimarto. Desa Nungkulan menika kalebu wewengkon kanthi dataran ingkang inggil kanthi gadhah wiyar 275.2945 ha. Wiyaripun wewengkon Desa Nungkulan menika kaperang dados pemukiman 90.2845 ha, sabin 156.7875 ha, tegal 15.5720 ha, pasarean 2.0000 ha, saha sanesipun 10.0000 ha. Desa Nungkulan menika nggadahi 7 dusun inggih menika Dusun Nungkulan, Dusun Ngricik, Dusun Jaten, Dusun Gembol lor, Dusun Gembol Kidul, Gempolan, Suruh. Cacahipun Rukun Warga wonten ing Desa Nungkulan Menika Wonten 28 RT. Dusun Nungkulan 3 RT, Dusun Ngricik 4 RT, Dusun Jaten 8 RT, Dusun Gembol Lor 3 RT, Dusun Gembol Kidul 3 RT, Dusun Gempolan 3 RT, Dusun Suruh 4 RT.

Masyarakat wonten ing Desa Nungkulan menika *mayoritas* padamelanipun petani saha buruh tani awit saking wiyaripun sabin. Suku ingkang wonten ing salebeting Desa Nungkulan menika namung wonten satunggal inggih menika suku jawa. Pramila masyarakat menika taksih sami ngugemi lan pitados babagan pepali menika sinaoso masyarakat Desa Nungkulan menika nggadahi kapitadosan agama ingkang werni werni. Pepali lan agama menika saged mlampah sareng sareng awit saking kesadaranipun masyarakat Desa Nungkulan ngengingi kabudayan ingang kedah dipun lestantunaken. Kabudayan menia dados titikanipun satunggaling masyarakat ingkang gadhah nilai-nilai tartamtu.

Mila bukanipun Pepali Pagesangan wonten ing Desa Nungkulan menika saking salahsatunggaling Abdi Dalem kraton Surakarta inggih menika Kyai Ngendran. Kyai Ngendran menika nggadahi titihan jaran sembrani ingkang mlajaripun santer pramila Kyai Ngendran sowan dhateng kraton menika rawuhipun paling enggal piyambak. Menapa ingkang dipungadhahi Kyai Ngendran menika dadosaken raos iri tumrap tiyang ingkang mersani jaran menika. Pramila wonten ing sawijining dinten Kyai Ngendran dipuntipu kanthi cara dipun paring jenewer. Jenewer menika salah satunggaling unjukan ingkang ngamot *alcohol*. Dados unjukan menika saged dadosaken tiyang ilang kesadaranipun. Kyai Ngendran menika dipunbujuk kanthi manekawarna cara lajeng pungkasanipun Kyai Ngendran menika purun ngunjuk jenewer ingkang sampun dipuncawisaken kraton. Pungkasanipun Kyuai Ngedran menika sampun ilang kesadaranipun lajeng jaran ingkang dados

gadahanipun dipun lintu kaliyan jaran biasa ingkang gadhah werni ingkang sami inggih menika werni pethak. Enjingipun Kyai Ngendran namung bias pasrah kaliyan menapa ingkang dipunalami menika . Kyai Ngendran ngraosaken kuciwa saha getun tumrap piyambakipun ingkang sampun ngunjuk jenewer ngantos kelangan jaran gadahanipun. Pungkasanipun Kyai Ngendran Wangsul dateng griyanipun kanthi nitih Jaran ingkang sampun dilintu kalawau. Wonten ing satengahing alas cemethinipun Kyai Ngendran dhawah lajeng tuwuh wit pring ingkang sakmenika dipunwastani PRING BUNGKUS. Papanipun Pring bungkus menika wonten ing dusun Gembol lor Desa Nungkulan. Saksampunipun makaten kyai Ngendran Nglajengaken lampahipun nitih jaran menika ananging dereng dugi dateng griyanipun jaran menika sampun seda amarga dipun peksa mlajar kados jaran sembrani ananging tetep boten saged mlajar kados dene jaran sembrani pramila jaran menika sampun boten kiyat lan pungkasanipun jaran menika seda. Saklajengipun jaran menika dipunkubur kanthi sae wonten ing mriku lan dipun paring nama pasarean Kyai Ageng Gedhong Nungkulan. Saksampunipun menika Kyai Ngendran ngendika kaliyan Masyarakat Desa Nungkulan bilih putra wayah Desa Nungkulan menika sampun ngantos nunjuk jenewer, boten pareng ngingu jaran werni pethak, saha boten pareng tetindakan wonten ing dinten setui paing.

Dinten setu paing menika tindhkipun Kyai Ngendran sowan dateng Kraton saperlu ngrawuhi adicara Pasewakan Agung. Inggih saklajengipun ngawontenaken adicara psamuhan ingkang dadosaken Kyai Ngendran mendem lan

dadosaken jaran sembrai kagnganipun Kyai Ngendran ical dipunlintu tiyang sanes. Dumugi sakmenika dinten setu paing taksih dados dinten ingkang sakral kangge tindakan tumrap masyarakat Desa Nungkulan.

Pepali babagan tindakan ing dinten setu paing menika taksih sami dipun ugem wonten ing masyarakat Desa Nungkulan ananging wonten ugi ingkang sampun natih nerak pepali menika. Kados menapa ingkang dipuncariyosaken bapak Sudar bilih piyambakipun natih tindhak dateng peken kaliyan garwanipun badhe blonjo kagem ngawontenaken arisan wonten ing dalemipun. Sejatosisipun tindakipun Bapak Sudar dateng pasar menika boten wonten kadadosan ningkang aneh ananging saksampunipun dumugi griya tigan ingkang dipuntumbas kaliyan garwanipun pak sudar menika pecah sedanten. Prastawa menika menawi dipunpadosi sebabipun kanthi nalar, kathah sanget ingkang dados sebabipun ananging menawi dipungayutaaken kaliyan pepali ing Desa Nungkulan tamtu wonten gayutanipun. Bilih lelungan wonten ing dinten setu paing menika boten sae amargi saged nuwuhaken musibah, lan kacilakan tumrap tiyang ingkang nerak pepali menika

Cariyos sanesipun Bapak Supri nalika badhe tindhak dhateng pasar klewer badhe pados sragam kagem pengajia. Ananging dereng ngantos dumugi pasar klewer piyambakipun sampun dawah wonten ing Dusun ndawung Desa wates kamangka dusun ndawung menika boten tebih kaliyan griyanipun ateges pak supri menika anggenipun mlampah menika dereng tebih. Bejanipu piyambakipun boten ngantos dipun beta dateng rumah sakit amargi dhawahipun wonten

ing sabin. Dhawahipun pak supri menika jalaran saking salang simpang kaliyan mobil ananging masyarakat nungkulan pitados bilih prastawa menika wonten gayotanipun kaliyan dinten setu paing bilih dinten setu paing menika dinten ingkang sakral kangge tetindakan. Menapa ingkang dipun lampahi pak supri menika boten ateges boten pitados babagan pepali menika ananging piyambakipun sampun kepepet amargi sagedipun tindakan wonten ing dinten menika.

Cariyos sanesipun Bapak Sukimin ingkang badhe tindak dateng peken rikala taksih dados blantik mendha. Pekenipun woten ing Kecamatan Jatisrana ingkang asring dipunsebat pasar paing. Pak sukimin menika tindak saking griyanipun dateng peken nitih *sepeda motor* wonten ing Desa Sudimoro ban motoripun bocor lajeng dipun tembel saksampunipun menika pak sukimin nglajengaken tindak dateng peken ananging wonten ing Desa Panderejo ban motoripun bocor malih ananging wonten ing mriku boten wonten tembel ban ingkang bikak pramila motoripun pak sukimin dipundorong ngantos dumugi bengkel, saksampunipun dipun tembel pak sukiin nglajengaken malih dateng peken ananging ban motoripun bocor malih wonten ing Desa Pandean. Dados pak sukimin menika nembel ban ngantos kaping tiga, saksampunipun ngoten pak sukimin nembe sadar menawi dinten menika setu paing lajeng motoripun menika dipun tembel lajeng wangsul dateng griyanipun kanti slamet

Jenewer menika jenising unjukan ingkang ngamot alcohol utawi saged dipunwastani *minuman keras*. Jenewer menika ingkang dadosaken Kyai ngendran boten sadar lan kesupen sedayanipun ngantos nandhang kapitunan jaran

sembrani kagunganipun. Senajan pepali ngunjuk jenewer menika sampun umum wonten ing sedaya masyarakat ananging menawi ngunjuk jenewer wonten ing Desa nungkulan menika gadah akibat ingkang langkung ageng. Kados ingkang dipunandharaken dening narasumber bilih Desa nungkulan menika boten nampi tiyang ingkang omben-ombenan, pramila menawi wonten tiyang ingkang ngunjuk jenewer lajeng medal ing desa Nungkulan menika mesti nemahi kacilakan, kacilakan menika werni-werni wujudipun saged dhawah, lan saged ugi tiyang ingkang ngunjuk jenewer menika boten saged kundur dumugi griyanipun. Dados tiyang menika boten saged medal saking Desa Nungkulan.

Wonten ing Desa Nungkulan menika natih wonten prastawa ingkang gayut kaliyan pepali menika. Miturut ingkang dipuncariosaken informan bilih wonten nem-neman ingkang omben-omben lajeng nem-neman menika wangsul medal Desa Nungkulan, dumugi dusun nungkulan nem-neman kalawau namung mubengi dusun mawon lan boten saged medal saking dusun nungkulan. Pungkasanipun wonten salahsawijining masyarakat ingkang mangartosi menawi wonten tiyang ingkang boten saged medal saking dusun awit saking suwanten motoripun, saklajengipun nem-neman kalawau dipuntuntun dumugi griyanipun.

Cariyos sanesipun Bapak kasiko tukang ojek sidoarjo ingkang ngeterne penumpang tiyang nungkulan tabuh kalih enjing, tukang ojeng menika kathah ingkang ngunjuk ciu ananging boten ngantos mendem, ciu menika namung kagem ngurangi raos asrep nalika narik ojek wonten ing wanci dalu. Saksampunipun ngeterne

penumpang piyambaikpun bade bali dhateng pangkalan, ananging pak kasiko wonten mriku bingung boteng saged medal saking Desa Nungkulan, piyambakipun namung mubengi Desakemawon. Bejanipun pa warso menika mireng suwanten motoripun pak kasika, pungkasanipun pak kasika menika dipun tuntun kaliyan pak warso dateng pangkalan ojek.

Cariyos sanesipun suwargi Mbah Dogol menawi badhe ndalang wonten ing Nungkulan, cariyosipun yaganipun boten pitados babagan pepali menika lajeng nyobi ngunjuk jenewer, dados sakderengipun dumugi nungkulan para yag menika sampun ngunjuk jenewer lajeng saksampunipun dumugi mbelik ngekongan mobil para yogo lan dhalang menika dawah. Pungkasanipun para penumpang ingkang dhawah menika ipun beta dateng rumah sakit ananging sakperangan tiyang ingkang dados *korban kecelakaan* menika boten saged dipunslametaken.

Jaran menika ingkang dados titihanipun Kyai Ngendran kangge tindak dhateng pundi kemawon. Rikala semanten jaran menika ugi ingkang dados titihanipun Kyai Ngendran kangge sowan dhateng kraton. Jaran kagunipun Kyai Ngendran menika jaran sembrani ingkang saged mlajar kanthi santer kados dene saged miber saha gadhahi wulu ingkang werni pethak. Jaran menika ugi ingkang nuwuhaken perkawis deneng Kyai Ngendran. Perkawis menika saking tiyang ingkang serik tumrap menapa ingkang dipungadhahi Kyai Ngendran inggih menika jaran sembrani, kanthi pengen nggadahi menapa ingkang dipungadhahi Kyai ngendran tiyang menika mbujuk Kyai ngendran omben-omben lan akhiripun jaran meika dipun pendet lan dipun lintu

kaliyan jaran biasa. Prastawa menika ingkang dadosaken Kyai ngendran duka ngantos piyambakipun gadah pangipat-ipat utawi pepali dumateng masyarakat Desa Nungkulan. Masyarakat pitados bilih menawi ngingu utawi nitih jaran ingkang werni pethak menika saged nuwuhaken perkawis, musibah, lan kacilakan.

Dumugi sakmenika boten wonten tiyang ingkang wantun nginggu lan nitih jaran ingkang warni prthak amargi masyarakat sami pitados babagan pepali, sanesipun menika masyarakat sampun boten sami migunaaken jaran kangge tindakan amargi jaman ingkang langkung majeng lan regi jaran ingkang awis pramila masyarakat langkung remen migunaaken piranti *transportasi moderen* kangge tindakan

Ananging sampun natih wonten prastawa ingkang gayut kaliyan pepali menika. Cariyos menika dipunpundhut saking amdharanipun informan , kinten-kinten lebaran gangsal taun kepungkur wonten ing lapangan Nungkulan ngawontenaken hiburan. Adicara Hiburan menika ruting dipunwontenaken saben taun inggih menika kalih dinten saksampunipun shalat idul fitri. Wonten kesenian reog lan dangdut saha kathah wahana rekreasi kagem sintenkemawon ingkang rawuh ing adicara menika. Rikala semanten Bapak Sunar menika nyewa andhong kangge sarana hiburan kanthi dipunsewakaken dumateng masyarakat ingkang pingin nitih andhong. Ananging nalika wonten tiyang ingkang badhe nitih andhong menika jaranipun ngamuk boten saged dipun atur, amargi jaran menika saged nyilakani tiyang ingkang nitih pungkasanipun Andhong menika boten cios dipunsewakaken dumateng masyarakat lajeng dipunkonduraken

dening tiyang ingkang kagungan jaran menika. Sejatosisipun bapak sunar menika sanes tiyang Nungkulan ananging piyambakipun mundhut garwa tiyang Nungkulan. Saksampunipun prastawa kalawau mbah sudar ngendika kaliyan bapak sunar bilih jaran ingkang werni pethak menika boten angsal wonten ing Desa Nungkulan

Pepali menika mijil wonten ing masyarakat boten tanpa paedah. Paedah menika dados salah satunggaling sebab masyarakat ing Desa Nungkulan taksih ngugemi babagan pepali menika. Dumugi sakmenika pepali menika taksih lestantun wonten salebeting masyarakat panyengkuyung awit saking pepali menika cara kangge ngelestantunaken budaya saha ngamot paedah kangge masyarakat panyengkuyung. Paedah menika antaisipun Paeda *Spiritual* saha paedah kangge ngelestantunaken budaya.

Paedah *spiritual* menika paedah ingkang gayaut kaliyan kapitadosan masyarakat panyengkuyung. Paedah ingkang wonten ing salebeting pepali pagesangan Desa Nungkulan menika antawisipun.

1. supados masyarakat panyengkuyung menika tebih saking tumindak ingkang boten sae, amargi tumindak ingkang boten saemenika saged nuwuhaken kacilakan.
2. pepali ugi saged paring kaslametan saha kesarasan tumrap masyarakat ingkang ngugemi.

Adat ingkang dipunwarisaken turun-temurun minangka peranganipun kabudayan. Kabudayan ingkang awujud pepali menika taksih sami dipunugemi dening masyarakat Desa Nungkulan. Boten namung ngugemi ananging

masyarakat ugi sami pitados babagan pepali menika.

1. Kabudayan ingkang awujud Pepali menika supados dados titikanipun masyarakat dusun Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten Wonogiri.
2. Menika minangka cara masyarakat panyengkuyung kangge ngelestantunaken budaya ingkang dipunwarisaken turun-temurun wonten ing Desa Nungkulan supados budaya ingkang awujud pepali menika saged lestantun dumugi putrawayahipun. Kanthi cara makaten putrawayahipun saged mersani babagan pepali menika lan ugi ngugemi supados gesang wonten ing alam donya menika tansah piningan keselamatan. Pramila dumugi sakmenika pepali pagesangan wonten ing Desa Nungkulan taksih dados paugeran tumrap masyarakat panyengkuyung.

DUDUTAN

Saking asiling panaliten saha pirembakan tumrap perkawis wonten ing pepali pagesangan tiyang jawi ingkang sampun kalaksanaaken wonten ing Desa Nungkulan, Desa Nungkulan Kecamatan Girimarto Kabupaten wonogiri ingkang sampun dipun andharaken wonten ing nginggil menika. Pramila saged dipundamel dudutan wonten ing ngandhap menika :

1. Pepali pagesangan tiyang jawi wonten ing Desa Nungkulan menika adhedasar saking cariyos ingkang ngrembaka wonten ing Desa Nungkulan. Pepali menika dipundawuhaken Kyai Ngendran saksampunipun ngubur jaran ingadipun titih, pepali menika paring gambar bilih Kyai Ngendran menika getun tumrap tumindakipun

ingkang dadosaken jaranipun dipunlintu kaliyan tiyang ingkang iri. Pepali menika kagem paring pangemut-emut supados putra wayahipun boten nglampahi menapa ingkang samun dipunlampahi Kyai Ngendran ingkang dadosaken kacilakan. Kacariyosaken wonten ing jaman kraton Surakarta Nungkulan menika kalebet wonten wewengkonipun Kadipaten Mangkunegaran ingkang Rajanipun Kangjeng Gusti Pangeran Adipati Arya Mangkunegara I utawi asring dipunsebat Pangeran Sambernyawa. Wonten salah satunggaling abdi dalem kraton Surakarta ingkang asmanipun Kyai Ngendran utawi asring dipunsebat Mbah Ageng dening masyarakat Desa Nungkulan. Kyai ngendran menika saben sowan dhateng kraton duginipun rummyin piyambak amargi titihanipun kyai ngendran menika jaran sembrani. Jaran menika dipunwastani jaran sembrani amargi lampahipun santer kados dene saged miber . Jaran sembrani menika gadah wulu ingkang werninipun pethak. Kasektenipun jaran sembrani kagunganipun Kyai Ngendran menika ngrembaka ngantos dumugi salebeting kraton. Pramila raja ngantos mireng menawi wonten salah satunggaling abdi dalem ingkang kagungan jaran sembrani. Saksampunipun raja mireng lajeng kyai Ngendran dipun dhawuhi sowan dahateng raja. Wonten ing mriku raja mundhut pirsasaking pundi asal-usulipun jaran sembrani kagunganipun kyai Ngendran menika. Lajeng kyai Ngendran wangsulan bilih jaran sembrani menika warisanipun saking simbah rikala semanten, saking pundi angsalipun jaran sembrani menika kyai Ngendran boten pirsasaking. Saksampunipun menika raja badhe mundhut jaran menika kanthi imbalan ingkang ageng ananging kyai Ngendran

boten ngeparengaken jaran menika dipun mundhut kaliyan raja. Saksampunipun menika kyai ngendran lajeng kondur kanthi raos kuwatos amargi boten saged nyaguhi menapa ingkang dados pamundhutanipun raja. Wonten ing dinten sanesipun inggih menika dinten setu paing, kraton menika ngawontenaken pasewakan agung, pasewakan agung menika dipunlajengaken kaliyan pasamuhan perjamuan sedaya Abdi Dalem lan Sentana Dalem. Wonten ing perjamuan menika dipuncawisken maneka warna dedaharan lan unjukan saha wonten ugi tari-tarian. Saking maneka warna dedaharan lan unjukan kala wa wonten salahsawijining unjukan ingkang naminipun Jenewer. Jenewer menika unjukan ingkang saged dadosaken tiyang mendem. Amargi unjukan menika unjukan ingkang wonten alcohol. Saksampunipun pasewakan agung menika paripurna saklajengipun dipunwiwiti adicara perjamuan kanthi dipunpentasaken tari – tarian. Saklajengipun dipundidangaken maneka warna dedaharan saha unjukan boten kesupen ugi jenewer. Wonten ing mriku Kyai Ngendran ugi dipunparingi jenewer, amargi sampun larut kaliyan suasana lan tari-tarian kyai Ngendran boten sadar sampun nelasaken mapinten pinten gelas jenewer, saksampunipun makaten Kyai Ngendran lajeng boten sadar amargi sampun kathah jenewer ingkang sampun dipununjuk. Benjingipun Kyai Ngendran wungu lajeng badhe kondur dhateng dalemipun, nalika mlampah dateng jaranipun, lampahipun Kyai Ngendran menika sempoyongan amargi taksih ngraosaken mumet amargi jenewer ingkang dipununjuk kalawau dalu. Saksampunipun menika Kyai Ngendran lajeng kondur nitih jaranipun. Boten

dangu nitih jaranipun Kyai Ngendran ngraosaken wonten ingkang beda kaliyan jaranipu. mlajaripun jaran menika boten santer malih sinaosa sampun dipunpeksa ananging jaran menika boten saged mlajar kados jaran sembrani kagunganipun. Saksampunipun makaten Kyai Ngendran lajeng sadar bilih jaranipun menika sampun dipunlintu kaliyan jaran biasa ingkang gadah werni lan wujud ingkang sami. Kanthi raos kuciwa, duka, lan ugi badan ingkang lemes Kyai Ngendran nglajengaken lampahipun kanthi enggal-engalan. Ananging amargi jaran menika sanes jaran sembrani dados mlajaripun boten santer malih. Pramila Kyai Ngendran anggenipun melampah nitih jaran menika ngatos mapinten-pinten jam dereng dumugi griyanipun. Dumui wanci dalu Kyai Ngendran taksih wonten ing saktengahing wana kanthi margi ingkang awrat. Nalika badhe nyebrang kretek Nungkulan cemetinipun Kyai Ngendran dawah wonten ing sakkilenipun kali. Cemethi menika tuwuh dados wit pring ingkang *lebat*. Wit pring menika dipunparingi asma “Pring Bungkus”. Saksampunipun menika Kai Ngendran Nglajengaken lampahipun kanthi badan ingkang sampun lemes amargi sampun dangu nggenipun mlampah ananging dereng dumugi wonten ing griyanipun. Jaran ingkang dipuntitih Kyai Ngendran menika ugi ngraosaken kesel amargi jarak ingkang *ditempuh* sampun tebih kanthi *medan* ingkang awrat. Ananging Kyai Ngendran tetep nglajengaken lampahipun nitih jaran kanthi meksa jaranipun kangge mlajar supados engal dumugi griyanipun. Kamangka radosan ingkang badhe dipunlewati boten gampang. Pramila boten dangu jaran ingkang dipuntitih kyai Ngendran menika sampun boten kiat malih.

Pungkasanipun jaran menika seda sakderengipun dumugi griya. Kyai Ngendra rumaos gadhai kelepatan amargi sampun ngunjuk jenewer ngatos mendem lan pungkasanipun kelangan jaran sembrani gadahanipun. Pungkasanipun jaran menika dipunkubur kanthi sae kaliyan Kyai Ngendran lan dipunbiyantu masyarakat setempat. Lajeng makam menika dipunsukani cungkup ingkang dipundamel saking kayu jati. Cungkup menika dipun damel minangka pakurmatan tumrap jaran ingkang dipuntitih Kyai Ngendran ngantos seda. Saklajengipun makam menika dipunsukani nama “KYAI AGENG GEDHONG NUNGKULAN”. Saksampunipun ngubur jaranmenika Kyai Ngendran lajeng ngempalaken masyarakat ingkang wonten ing sakkiwa tengenipun makam. Saksampunipun masyarakat sami ngempal sedaya Kyai Ngendran ngendika kaliyan masyarakat ingkang isinipu. Putra wayah masyarakat desa nungkulan menika 1) sampun ngantos tindakan ing dinten setu paing, 2) sampun ngantos ngunjuk jenewer, 3) sampun ngantos ngingu lan nitih jaran ingkang werni pethak. Pepali utawi ipat-ipat Kyai Ngendran menika amargi saking kuciwaning Kyai Ngendran tumrap tumindak pyambakipun ingkang sampun kena goda ngunjuk jenewer lan dadosaken piyambakipun mendem ngantos kelangan jaran sembrani gakungnipu

2. Jenisipun Pepali wonten ing Desa menika taksih sami dipunugemi dening masyarakat panyengkuyung. Sedaya jenising pepali ingkang ngrembaka wonten ing Desa Nungkulan menika antawisipun
 - a. Boten angsal ngunjuk jenewer

- b. Boten angsal ngingu jaran ingkang werni pethak
- c. Boten pareng lelungan ing dinten setu paing :
- d. Paedah sakiking pepali pagesangan ing Desa Nungkulan menika antawisipun paedah Spiritual inggih menika saged paring keselamatan saha kesarasan tumrap masyarakat panyengkuyung. Lajengpepali menika minangka warisan budaya turun-temurun ingkang kedah dipun lestantunaken deneng masyarakat panyengkuyung. Kanthi ngugemi lan pitados babagan pepali menika budaya ingkang dipunwarisaken turun-temurun tumrap masyarakat panyengkuyung menika saged kajagi lan lestantun dumugi jaman saklajengipun saengga putra wayahipun saged mersani babagan pepali menika supados gesang wonten ing alam donya menika tansah pinaringan keselamatan saha kesarasan.

KAPUSTAKAN

- Bogdan, Robert saha Steven J. Taylor. 1992. *Pengantar Metode Penelitian Kualitatif*. Diterjemahkan oleh Arief Furchan. Surabaya: Usaha Nasional.
- Danandjaja, James P. 1994. *Folklor Indonesia: Ilmu, Arsip, Dongeng, dan lainlain*. Jakarta : PT. Temprint.
- Darmasugita, 1962. *Serat Pepali Ki Ageng Sela*. Surabaya: Djojobojo.

Endraswara, Suwardi. 2003. *Metodologi Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: UGM Press.

_____. 2006. *Metode, Teori, Teknik Penelitian Kebudayaan*.

Yogyakarta: Pustaka Widyatama.

_____. 2009. *Metode Penelitian Folklor*. Yogyakarta: Media

Pressindo.

_____. 2010. *Folklor Jawa*. Yogyakarta: Penaku.

_____. 2010. *Falsafah Hidup Jawa*. Yogyakarta: Cakrawala.

Minsarwati, Wisnu. 2002. *Mitos Merapi dan Kearifan Ekologi*. Yogyakarta: Kreasi Wacana.

Moleong, Lexy. 2002. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosda Karya.

Mudhajir, N. 2000. *Metode Penelitian Kualitatif Edisi IV*. Yogyakarta: Rake Sarasin

Nasution, S. 2003. *Metode Penelitian Naturalistik Kualitatif*. Bandung: Tarsito.

Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J. B. Wolters Uitgevers. Maatscappij.

Sukardi. 2006. *Penelitian Kualitatif-Naturalistik dalam Pendidikan*. Yogyakarta: Penerbit Usaha Keluarga.